

ÜNİVERSİTELERDE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Çağrı BULUT*

Gonca ASLAN**

ÖZET

Girişimcilik eğitimi hem akademik hem de iş çevrelerinde eğitimlerin içeriği ve yöntemi üzerinde tartışılmaktadır. İş dünyası ağırlıklı olarak çalışanlarda inovasyon kültürü ve iç girişimciliğin nasıl geliştirilebileceğine yönelik eğitimleri tartışırken, akademik çevrenin ise üniversitelerde öğrenciler için tasarlanan girişimcilik eğitimlerinin etkinliğine yönelik yoğun bir araştırma ve tartışma içinde oldukları bilinmektedir. Bu çalışma, üniversite bünyesinde tasarlanan girişimcilik eğitimlerinin yalnızca işletme bölümlerinde verilen rutin bir ders dizisi olmaktan öteye geçmesi gerekliliği tezinin üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle bu çalışma ilgili yazının incelenmesinin ardından, girişimcilik eğitiminin hem içerik hem de bağlam bakımından detaylı tartışılmakta ve üniversitelerde lisans, lisansüstü ve hayat boyu öğrenme başlıklar altında girişimcilik eğitimlerinin hedef ve içeriklerine yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: girişimcilik, girişimcilik eğitimi, girişimcilik eğitim habitatu,

Jel Kodu: I20, I21, L26

*Doç. Dr., Yaşar Üniversitesi İşletme Bölümü

**Arş. Gör., Yaşar Üniversitesi, İşletme Bölümü

ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN UNIVERSITIES

ABSTRACT

Entrepreneurship education is being discussed by both academia and business world. While the business world, mainly argues entrepreneurship education in terms of how to foster intrapreneurship, academia is more focus on how to design effective entrepreneurship education for university students. This study's established on the argument that, entrepreneurship education should be more than a series of routinized lessons which designed for particularly business schools. Therefore, after reviewing relevant literature, entrepreneurship education will be discussed both content and context in detail and bring forward proposal on the objectives and contents of entrepreneurship education under the title of undergraduate, graduate, and lifelong learning.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurship education, entrepreneurship education habitat, universities

Jel Classification: I20, I21, L26

1. GİRİŞ

Dramatik değişikliklerin yaşandığı 21. yy'ın dünyası, her zamankinden daha fazla probleme çözüm aranan bir yaşam alanı oluşturmaktadır. Gitgide evrimleşmekte ve dönüşmekte olan dünyanın kendine özgü ve tutarlı liberal ekonomik sistemi içerisinde politik, sosyal, çevresel ve kültürel alanlarda sağlamış olduğu katkı nedeniyle girişimcilik, bir nevi katalizör görevi atfedilen bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişimcilik, yeni teşebbüslerin yaratılmasında ya da mevcut işletmelerin önemli bir araç olarak kullanılmasının neden olduğu ekonomik gelişmede en önemli lokomotif olarak genel kabul görmektedir (Rasmussen ve Sørheim, 2006:185). Makro ekonomik anlamda girişimciliğin öneminin, özellikle de yapılan araştırmalar kapsamında büyük işletmelerden ziyade küçük işletmelerin ekonomik kalkınma ve gelişmede temel etken olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, günümüz küresel bilgi ekonomileri içinde daha da önem kazandığı anlaşılmaktadır (Rideout ve Gray, 2013:329).

Girişimcilik ve buna bağlı girişimcilik ruhu ve kültürü oluşturmanın bu kadar önem atfedilen ve yerel/ulusal yönetimlerin, politka yapıcılarının, ülkelerin, uluslararası örgüt ve komisyonların her geçen gün üzerinde daha da fazla durdukları bir paradigma olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de dahil olmak üzere tüm kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşlarının girişimcilik faaliyetlerinin güçlendirilmesi ve yeni girişimcilerin topluma kazandırılması konularında özellikle ısrarcı oldukları izlenmektedir. Girişimciliğin hem niceliksel hem de niteliksel

olarak performans artışı göstermelerinde ve topluma kazandırılmalarında kebek etkisine sahip kurumların en başında üniversiteler, daha geniş bir ifade ile yüksek öğrenim kurumları gelmektedir. Üniversitelerin sağladıkları girişimcilik eğitiminin toplumda, hem mikro hem de makro ölçekte önemli değişikliklere öncülük etmesi beklenmektedir. Tartışmasız yüksek öğrenim kurumları içinde dominant stratejik grup olan üniversitelerin, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda potansiyel girişimcileri yetiştirme konusunda yükümlülük almaları arzu edilmektedir. Girişimcilik eğitimi ve dersleriyle ilgili derslerin daha geniş bir zaman ufkunda sunulmaması, girişimcilik eğitiminin muğlak olması, girişimcilik eğitiminin yeterince operasyonelleştirilememesi ve bugün için üniversitelerde girişimcilik eğitiminin daha çok başlangıç veya giriş düzeylerindeki içerikle sunulması gibi temel bir takım noksanlık ve kısıtlar içinde gelişimini bu alan gönül vermiş farklı anabilim dallarından akademisyenlerin çabalarıyla ancak sürdürülebilmektedir. Bellotti vd.'nin (2012:176) ifade ettikleri üzere, üniversitelerdeki girişimcilik eğitimi görece olgunlaşmamış, nadiren ulusal politikalarda ve üniversitelerde stratejik düzeyde ele alınan bir kavram olarak gelişimini sürdürmektedir.

Yazında; eğitimcilerin, öğrencilerin ve profesyonellerin “*girişimci doğudur, olunmaz*” efsanesinin ötesinde evrildikleri girişimciliğin belirli yönlerinin öğretilebileceği konusunda konsensus olduğu anlaşılmaktadır. Kuratko (2005:580) asıl çözüme etkin girişimcilik eğitimlerinin, klişelere ve eğitim katılığına düşmeden nasıl geliştirilebileceğinin yanıtlarını aramakla ulaşılabileceğini öne sürmektedir. Eğer girişimcilik eğitimi gerçek bir girişimin büyümesini ve refah yaratmasını sağlayan girişimci bireyleri üretiyorsa, eğitimcilere düşen zorlu görev uygun derslerin, programların ve temel çalışma alanlarının hazırlanarak, gerçeklik temelli odağın ve girişimsel iklimin korunduğu öğrenme deneyimine ilişkin çevrenin yaratılması olmaktadır (Solomon, 2007:169).

Tercih ve katılım yüksek olmasına rağmen üniversitelerdeki geleneksel işletme eğitimi programları, değişen iş çevresinin ihtiyaçlarına yanıt vermede başarısız oldukları yönünde bir eleştiriye maruz kalmaktadırlar (Jones ve English, 2004:417). Buna rağmen, girişimcilikle ilgili eğitimler uzun zamandan beri işletme fakülte ve bölümlerinin ajandalarında en üstte yer almakta ve genellikle dönemin ruhunu yansıtan

daha dinamik, uygulama odaklı programlar bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Solomon (2007:174), işletme fakülte ve bölümlerinin muhasebe, finans, pazarlama, insan kaynakları gibi işletme fonksiyonlarına yönelik eğitimlere fazlasıyla odaklandıklarını ve söz konusu müfredatların girişimcilikle ilgili geleneksel işletme yöneticiliği eğitiminin oldukça katı programları takip ettiklerini ileri sürerek, bu tabloyu çelişkili olarak değerlendirmektedir. Bu çalışmada, söz konusu çelişkili durumun üstesinden gelebilmek için sunulan öneri, üniversite içinde girişimcilik eğitiminin, farklı içerik, kapsam, yoğunluk ve düzeyde verilerek, “*girişimcilik habitat*” nın oluşturulmasıyla giderilebileceği şeklindedir. Bu bağlamda, girişimcilikle ilgili yalnızca bir grup öğrenciye verilen standardize edilmiş içerik ve metotlar, monolog şeklindeki ders anlatımlarıyla verilen ve çoğunlukla zorunlu olarak sunulan derslerin yerine; kapsayıcı, yoğunluk, içerik ve düzeylerine göre geliştirilmiş girişimcilik eğitimlerinin hazırlanması ve çeşitlendirilmesinin günümüz beklentileri ile daha uyumlu olacağı düşünülmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bu ilk giriş bölümünden sonra devam eden bölüm girişimcilik eğitimi yazın taraması ve girişimcilik eğitimi yazınındaki sorunları, sınıflamaları, önerileri kapsamaktadır. Üçüncü bölümde üniversitelerde girişimcilik eğitiminin amaçları ilgili hedef gruplarının ihtiyaçlarına göre değerlendirilmesiyle, her bir grup için asgari düzeyde eğitim çıktılarının amacı, ders önerileri içerik ve yöntemleriyle birlikte sunulmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise ülkemizdeki girişimcilik eğitimlerini üniversite içinde destekleyen mekanizma ve içeriklerle birlikte gelecek yönelim ve tavsiyeleri de kapsayan tartışma ve öneri sunulmaktadır.

2. GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Yazında girişimcilik eğitimi oldukça karmaşık bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birinin, belki de daha girişimcinin tam olarak kim olduğu ve gerçekten ne yaptığına ilişkin (girişimcinin algılama, karar verme ve uygulama süreçleri) bir netliğin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bridge vd.’nin (2010:723) çalışmalarında işaret ettikleri üzere “girişimcilik” kavramsal olarak ilgili fakat farklı tanımlarla kullanılmaktadır. Çalışmalarında GEM ile Kuzey İrlanda Hükümeti’nin girişimcilik tanımlarını karşılaştırmaktadırlar; ilki girişimciliği yeni bir iş yaratma ya da varolan işi genişletme olarak tanımlarken, diğeri ise girişimciliği bireyin sahip olduğu ve çalışma

hayatına katkı sağlayan farklı yaklaşımların belirtisi olan bir dizi gerekli özellikler şeklinde tanımlanmaktadır. Vardıkları sonuç, girişimcilik tanımında netlikten yoksunluk, kendiliğinden girişimcilik eğitimi tanımında da netlik olmamasıyla sonuçlanmaktadır.

Alandaki kimi çalışmalar ise, girişimcilik ve yenilikçi davranışlarının yaratıcılık ile ilişkilendirildiği savı üzerine inşaa edilmektedir (Amabile, 1996; Nyström, 1993). Yeni ve yararlı fikirleri girişimciliğin cansuyu olarak ifade eden Ward, yaratıcı bireylerin daha fazla girişimsel davranış içinde olduğunun altını çizmektedir (Ward, 2004:174). Bu perspektiften bakıldığında, öğrencilerin yaratıcı davranışlar sergileyebilecekleri özgür ve elverişli ortamın yaratılması girişimcilik eğitiminin belki de en önemli unsuru olarak dikkate alınması gerekmektedir. Clegg vd.'nin (2002:483) çalışmalarında ironik bir biçimde irdeledikleri üzere, tüm örgütler aslında bir paradoksun üzerine inşa edilmektedirler. Onlar bu paradoksu iki zıt kutup ile sınırlandırmaktadırlar; bir kutupta özgür, yaratıcı, bağımsız insan öznesi ile bu öznelerin ilişkilerinin kontrolünün, düzenlenmesinin ve örgütlenmesinin arzulandığı diğer bir kutup. Paradoksun netliğini, özne olarak bireyin bu denli örgütsel kısıtlama içinde özgürlükle nasıl bağdaştırılabileceği sorusu üzerinden sorgulamaktadırlar. Onların örgütler için yaptıkları çözümleme aslında yaşamın her alanında karşımıza çıkabilecek temel bir diyalektik tartışmadır. Söz konusu paradoksun üniversitelerde moda haline gelen ancak çok temel seviyede kalan girişimcilik eğitimi paketlerinin bağlam ve içeriği içinde öne sürmek kaçınılmaz görünmektedir.

Duval-Couetil (2013:405), girişimcilik eğitiminin görece olarak gelişim aşamasının erken bir evresinde olduğunu ifade etmektedirler. Girişimcilik eğitimiyle ilgili birbirinden farklı tanımlar olmakla birlikte, literatürde fenomene dair hem tanım hem de çıktılar konusunda görüş birliğinin 2010'lu yıllarda da oluşmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin bazı yazarlar girişimcilik eğitimi bir "*süreç*" olarak değerlendirirken (Hofer ve Bygrave, 1992; Jones ve English, 2004), diğerleri bu görüşe muhalefet ederek girişimcilik eğitimi bir "*metot*" olarak değerlendirmektedirler (Neck and Greene, 2011). Girişimcilik eğitiminin bireylere ticari fırsatların farkedilmesi ile farkedilen fırsatların üzerine hareket edebilecek belirli bir içgörünün, özgüvenin, bilgi ve becerinin kazandırılması süreci olarak tanımlanmaktadır (Jones ve English, 2004:416). Benzer şekilde girişimcilik eğitimi bir süreç olarak ifade

eden Fayolle (2006:702), girişimcilikle ilgili tutum, beceri ve kişisel niteliklerin kazandırılmasını içeren herhangi bir pedagojik program ya da eğitim sürecine işaret etmektedir.

Sánchez (2013:448), girişimcilik eğitimi programlarının temelinde yatan varsayımın, girişimcilikle ilgili becerilerin bir kişilik meselesi olmadığına ve öğretilebileceğine işaret etmektedir. Şu halde, girişimciliğin yalnızca belirli kişilik özelliklerini taşıyan bir grup ayrıcalıklı kişiye ait özel bir yetenek olmadığına vurgu yapılarak, sonradan kazanılan bazı beceri ve yetkinliklerle girişimci olunabileceğinin altı çizilmektedir. Geleceğin girişimcilerini yaratmak için öğrencilerin; zihniyetlerini, davranışlarını, becerilerini ve yeteneklerini geliştirmeyi amaçladığı ifade edilen girişimcilik eğitiminin (Chang ve Rieple, 2013:226) iki şekilde yorumlanabileceğine dikkat çeken Rasmussen ve Sørheim'a (2006:186) göre söz konusu eğitimin ya fenomen olarak girişimcilik hakkında kuramsal bilgi yüklenmesi ya da girişimci olmak için gerekli becerilerin kazanılması olduğuna vurgu yapmaktadırlar.

Vanevenhoven ve Liguori (2013:315), derslikte verilen girişimcilik eğitimi ile reel sektörde gerçekleşen girişimciliğin bir dizi soru işareti olarak kaldığını ifade etmektedirler. Reel sektördeki girişimcilik evreni ile akademik hayattaki girişimcilik evreninin, birbirleriyle pek de arzu edilen eksenlerde kesişmediği, dahası birinin diğerine asimptot olduğu anlaşılmaktadır. Solomon'un da ifade ettiği üzere, girişimcilik eğitiminin özü gerçeği yansıtmalıdır (Solomon, 2007:174). Bu durumda derslikte verilen girişimcilik eğitiminin gerçek hayattan kopukluğu, bir anlamda idea oluşu eleştirilerek, söz konusu eğitimin alttan alta zaman kaybı olduğu örtülü savı ortaya çıkmaktadır. Von Graevenitz vd. (2010:93), girişimcilik eğitiminin öğrencilere salt iş planı yazımı gibi çok genel bazı unsurların kazandırılarak, bilgi ve becerilerini etkilemeyi hedeflediğini belirterek, start-up simülasyonları gibi deneysel ortamların önemine işaret etmektedirler. Söz konusu simülasyonlar gerçek hayata ne kadar yakın kurgulanabilirlerse, öğrencilerin sergiledikleri öğrenme performanslarının, gerçek hayata yakınsadığından o kadar anlamlı ve etkili olması beklenmektedir. Şu halde öğretmekten çok, öğrenenlere uygun deneysel ortamın yaratılmasının daha anlamlı bir girişim olduğu anlaşılmaktadır.

Girişimcilik eğitimine ilişkin kavramsal heterojenlik, fenomenin neye işaret ettiği konusunda da karmaşa yaratmaktadır. Maritz ve Brown (2013:234) bu durumu, girişimcilik eğitimi program tasarımlarının açık olmaması nedeniyle uygulama, izleme, değerlendirme ve çıktılara ilişkin ciddi bir belirsizlik yaratmasıyla ilişkilendirmektedirler. Jack ve Anderson (1995:1) çalışmalarında, girişimciliği doğası itibarıyla tahmin edilemeyen ve kendine özgü bir fenomen olarak değerlendirmekle ve girişimcilik eğitiminde kendiliğinden problematik bir bilmece olduğunu öne sürmektedirler. Buna en temel gerekçe olarak girişimsel süreçlerin hem bilim (*geleneksel pedagoji ile öğretilebilecek olan küçük işletme yönetimi*) hem de sanat (*öğretimi pek de mümkün görünmeyen yaratıcılık, alışılmamışlık, orijinallik*) öğelerini içermesini göstermektedirler. Bu noktada işletme yönetimini belirleyici ve rasyonel, girişimciliğin ise bilinmezlik, sezgi, serendiplik, yaratıcı düşünme eğilimi gibi pozitivist metodoloji ile açıklanamayan bazı sanatsal bağlamda değerlendiren özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Shepherd ve Douglas (1996:12) girişimcilik eğitiminin, güzel sanatlar eğitimleri tekniklerini ele alarak geliştirilmesi gerekliliğini ileri sürmektedirler.

Girişimcilik eğitiminin, üç farklı epistemoloji üzerinden değerlendiren Neck ve Greene (2011:61), girişimciye bir kahramanlık rolünün atfedildiği "*girişimci evreni*", planlama ve öngörünün hakim olduğu "*süreç evreni*", düşünüş ve yapışın egemen olduğu "*bilişsel evren*" şeklinde tasnif ederek, bu üç evrenin geleneksel olduğunun altını çizmektedirler. Yazarların tartıştıkları epistemoloji ise anlamın, bilmenin ötesine geçerek kullanma, uygulama, yapmayı gerektiren ve odağında değer yaratımı olan "*metot dünyası*" olarak kavramsallaştırılmaktadır. Her biri farklı altyapıları temsil eden değer, ihtiyaç, arzu ve nedenlere sahip olan grupların (*öğrenciler, eğitimciler, eğitim süreçleri, kurumlar, toplum*) birbirleriyle geliştirdikleri karmaşık ve çeşitli ilişkiler nedeniyle girişimcilik eğitiminin tektipleştirilmesinin zorluğuna dikkat çekerek, müfredatın aynışması, benzer kitapların kullanılması gibi göstergeleri bir nevi anomali olarak nitelendiren Jones ve Matlay (2011:701), girişimcilik eğitiminin çeşitliliği bertaraf etmek yerine kucaklaması böylelikle aynışmış müfredatlar yerine eşsiz söylemsel ilişkiler dizisi geliştirmesini önermektedirler.

Bu bağlamda, girişimcilik eğitiminin farklı fakülte ve bölüm öğrencileri ile öğretim üyelerinin biraraya getiren disiplinlerarası bağlam

ve içerikte verilecek deneysel programların oluşturularak, iş çevreleri, melek yatırımcılar ve gerekli ağ bağlantılandırmalarının sağlanması aracılığıyla “*girişimcilik habitat*”ının yaratılması önererek yeni bir bakış açısı kazandırılması. Böylece girişimcilik eğitimi üniversite içinde bilgiyi, birlikte yaratmayı, deneysel öğrenmeyi, işbirliğini, çoksesliliği besleyen bir araç olması beklenmektedir. Yaratılacak sinerji sayesinde yalnızca ekonomik değil kültürel ve sosyal alanlarda da önemli bir girişimci varlığı ve etkinliğinden söz edilebileceğine inanılmaktadır.

3. GİRİŞİMCİLİK HABİTAT’ININ YARATILMASI

Avrupa Komisyonunun 2008 final raporunda, büyüme istihdam konularında Lizbon Stratejisinin başarılı olabilmesi için, genç insanların yenilikçi iş kurma, girişimcilik kültrünü benimseme, küçük ve orta boy işletmelerin büyütülmesi konularında harekete geçirilmeleri gerekliliğinin altı çizilerek, daha fazla girişimsel tutum ve davranış geliştirilmesini desteklemesi bakımından girişimcilik eğitiminin önemi yaygın bir şekilde kabul edildiği ifade edilmektedir. Yine aynı raporda, girişimcilik eğitiminin genel işletme ve ekonomi çalışmaları ile karıştırılmaması gerektiğinin vurgulanarak, söz konusu eğitimin amacının yaratıcılığı, inovasyonu ve şahsi istihdamı teşvik etmek olduğu belirtilerek aşağıdaki unsurları içerdiğine işaret edilmektedir (European Commission, 2008:10);

- Girişimsel zihniyetin ve davranışlar (yaratıcılık, inisiyatif alma, risk alma, otonomi, özgüven, liderlik, takım ruhu, vb..) temel alınarak, bireysel niteliklerin ve becerilerin geliştirilmesi
- Öğrencilerde, bir kariyer seçeneği olarak girişimcilikle ilgili farkındalık yaratmak
- Somut girişim projeleri ve aktiviteleri üzerinde çalışmak
- Bir işletmenin nasıl kurulacağı ve başarılı bir biçimde yönetileceği konularında belirli beceriler kazandırmak

Alberti vd. (2004:19) girişimcilik eğitimi birbirleri ile ilişkili beş ana başlık üzerinden irdelemektedirler. Bir nevi girişimcilik eğitiminin beş bileşeni olarak ifade edilebilecek öğeler; girişimcilik eğitiminin hedefleri, girişimcilik eğitiminin izleyicileri, girişimcilik eğitiminin içeriği, girişimcilik eğitiminin pedagojisi ve girişimcilik eğitiminin değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Eğitimin hedeflerinin izleyicilerle ilişkili olduğu, değerlendirmenin yalnızca belirlenmiş hedefler doğrultusunda yapılabileceği, içeriğin ancak hedeflerden sonra

belirlenebileceği ve izleyicilere bağlı olduğu, pedagojilerin içeriğe ve izleyicilere bağlı olarak seçilebileceği, değerlendirmeninde yine içerik ve pedagojiye bağlı olarak yapılabileceği tartışılmaktadır.

Üniversiteler sadece girişimciliğe yönelik standartlaştırılmış ve tek tip bir öğrenci kitlesini (işletme öğrencilerini) hedef alınarak araç ve metotların üreticisi olmanın ötesine geçerek, öğrencilere etkileşime girebilecekleri iletişim ağlarını, iş meleklerini, devlet ve özel sektör fon sağlayıcılarını tanıtılabildikleri bir habitat yaratmaları sonucunda gerçekleştirebilecektir. Üniversitelerin, basmakalıp bir veya birkaç girişimcilik dersiyle eğitim vermeleri başlı başına yeterli olmamakta, farklı ihtiyaçlara yönelik çeşitlendirilmiş ve zenginleştirilmiş girişimcilik eğitimlerinin tasarlanması ihtiyacı anlaşılmaktadır. Bu sayede öğrencilerin üniversitenin hem iç hem de dış paydaşları ile geliştirmiş olduğu ilişki ve işbirlikleri sayesinde, verilen eğitim ve metotların gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak alt ve üst yapıdan faydalanmaları beklenmektedir. Bu sebeple, önce üniversite içinde yaratılacak bir girişimcilik eğitimi habitatının önemini anlamak gerekmektedir.

Bu bağlamda girişimcilik derslerinin sayısı, içeriği, niteliği, geliştirilen yöntemler, üniversitenin içinde ve dışında yaratılan habitatın önemli olduğu anlaşılmalı birlikte, girişimciliğin bağımsız bölüm ve fakültelere nüfuz ettirilmediği sürece, söz konusu derslerin yalnızca farkındalık oluşturulmasının dışında herhangi bir fonksiyonunun olmayacağı düşünülmektedir. Üniversitelerde girişimcilik eğitiminin derslerin asgari sayısı, tercih edilen bölümler, gelecek hedefleri ve üniversite ilgili birim yönetiminin tutumları gibi başlıklardan etkilendiği bilinmekle birlikte, bu çalışma üniversitelere dört ekseninde girişimcilik eğitiminin kapsam ve içeriklerine ilişkin öneriler sunmaktadır; 1) İİBF dışındaki bölümlere açılacak derslerin sayısı, 2) İİBF tarafından tüm üniversite bölümlerine sunulacak yandal programı, 3) Yüksek lisans ve doktora düzeyinde sunulacak girişimcilik eğitimi, 4) Yaşam boyu öğrenme kapsamında sunulacak girişimcilik eğitimi.

3.1. İİBF Dışındaki Bölümlere Açılacak Derslerin Sayısı ve İçeriği

Disiplinlerarası geliştirilen programlar, özellikle de işletme bölümleri dışındaki sanat, mühendislik ve teknik bölümlerde okuyan öğrencilere yönelik programların geliştirildiği yönünde bir eğilim göze çarpmaktadır. Ancak eğitimcilerin etkin programlar tasarlanması

konusunda zorluk yaşadıkları bilinmektedir (Kuratko, 2005:584-585). Burada en önemli engelleyici faktörün, işletme bölümlerinin dışındaki bölümlerdeki öğretmenlerin, girişimcilik ve inovasyon yönetimi ile ilgili gerek bilimsel gerekse uygulama birliklerinin yeterli düzeyde olmaması şeklinde ifade edilebilmektedir. İşletme dışındaki bölüm öğretmenlerinin öncelikle girişimcilik ile ilgili bilimsel temellere ilişkin ilgili donanımları edinmelerinin, verilecek derslerin etkinliğini arttıracak düşünülmemektedir. Benzer şekilde İİBF dışındaki sanat, tasarım, mühendislik, mimarlık gibi bölüm/programlarda mesleklere özel girişimcilik derslerinin de etkinliği için, bu alanlardaki akademisyen ve girişimcilerle derslerin içeriklerindeki kimi bölümlere vb. bölümlere ilişkin işletme bölümü öğretmenlerinin fikir sahibi olmaları ve bu sayede farklı alanlarda ilişkin genel bir perspektif kazanan öğretmenlerin programları konsensus oluşturarak tasarlaması anlamlı bulunmaktadır.

İşletme bölümü dışındaki fakültelerin bölümler için etkin eğitim hazırlanması, diğer bir deyişle uygun içeriğin tasarlanması önemli olmakla birlikte söz konusu bölümlerde verilecek girişimcilik eğitime yönelik derslerin sayısı da önemlidir. İşletme bölümü dışındaki öğrencilerin çoğunluğunun genel işletme prensiplerine ilişkin bilgi sahibi olmadıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu öğrencilere işletme yöneticiliğine ilişkin teorik bilginin verildiği bir ders, bunun yanı sıra fikri mülkiyet hakları yönetimi, girişim finansman ve muhasebesi, stratejik inovasyon yönetimi, iş planı hazırlama, hibe ve fonlardan faydalanma, küme ve network oluşturma faaliyetlerine ilişkin beceri ve farkındalık kazandırılmasına yönelik programlarının müfredata dahil edilmesinin, girişimcilik potansiyelini harekete geçirilmesine olumlu etkileri söz konusudur. İdeal olarak, uygulamaya yönelik lisans bitirme tezlerinin ilgili fakülte eğitimi altyapısı ile yeni bir iş kurma ve/veya yeni bir ürün geliştirmeye odaklı olması ise bugün için en ideali olarak önerilmektedir.

3.2. İİBF Tarafından Tüm Üniversite Bölümlerine Sunulacak Yandal Programı

Üniversitede bazı öne çıkan bölümlere özgü hazırlanan girişimcilik eğitimi dışında, yine kendine girişimciliği kariyer olarak seçmek isteyen bölüm öğrencilerine yönelik ortak havuza konmuş bir girişimcilik programının oluşturulması anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda işletme veya yönetim bilimleri fakültelerindeki uzmanlar tarafından hazırlanan ortak havuzda yer alacak girişimcilik eğitimi

programının hazırlanması ve tüm üniversiteye yandal programı kapsamında şeklinde sunulabilir. Yandal olarak girişimciliğin, girişimcilik kariyerinin tercihinde ya da iş geliştirme uzmanlığında önemli altyapı sağlama avantajı da kazandıracaktır.

Tablo 1: Girişimcilik Yandal Programı Dersleri

Girişimcilik Yandal Programı Dersleri	Kredi	AKTS	Ders içeriği Önerisi
Girişimcilik ve İş Planlaması	2-2-3	5	Bu dersin amacı, girişimcilik kavramı üzerine teorik ve uygulamalı öngörüler sağlamak ve iş planlamasını kullanarak, yaratıcı fikirlerin gerçek sonuçlara dönüştürülmesini öğretmektir. Ders öğrencilerin girişimcilik yeteneklerini geliştirmeleri ve bu becerileri analitik araçlar ve tekniklerle bütünleştirmelerini hedeflemektedir. Bu sebeple, derste, iş dünyasında gerçek yaşam örnekleri analiz edilir ve iş planlamasının girişimcilik faaliyetlerinde etkin olarak uygulanmasını öğretmek için proje-bazlı bir yaklaşım kullanılır.
Teknoloji ve İnovasyon Yönetimi	3-0-3	5	Bu ders, inovasyon ve teknoloji yönetimine yönelik farklı kuramsal görüşleri tanıtır. Konular arasında teknoloji yönetimi, sistem yaklaşımı, teknolojiye sosyolojik perspektiften bakış ve bilim ve teknoloji çalışmaları vardır. Ayrıca teknoloji seçiminde temel prensipler, stratejik teknoloji transferi konuları da tartışılacaktır. Derste firma seviyesinde inovasyon yönetimi, sektör seviyesinde rekabetçi kıyaslama, inovasyon kümeleri ve işbirliği süreçleri anlatılır.
Girişim Finansmanı	3-0-3	5	Bu ders, risk sermayesi sektöründe yararlı olan değerlendirme araçlarına odaklanarak bilgi temelli bir girişimin veya teknolojik bir inovasyonunun finansmanı konusuna odaklanır. Bu araçlar 'risk sermayesi yöntemi', karşılaştırılabilir analiz, nakit akışı analizi, Monte Carlo simülasyonu, duruma bağlı talep analizi, karar ağaları, ve reel opsiyonlar gibi teknikleri içermektedir. Ders, öncelikleri risk sermayesi ve AR-GE-yoğunluklu şirketlerde kariyer hedeflerine de ayrıca destek olur.
Girişimsel Pazarlama	2-2-3	5	Bu ders, öğrencilerin endüstriyel ürün ve hizmetlerin pazarlanması hakkında

			derinlemesine bir kavrayış geliştirmeyi hedefler. Çeşitli firmalar için ihtiyaç olan endüstriyel pazarlama konuları hakkında uygulamalı becerilerin ve teorik bilgilerin geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu amaç teorik ve uygulamaya dönük seminerlere aktif katılımın yanı sıra, farklı firmalarla iletişime geçmek yoluyla yürütülür.
Aile İşletmeleri ve Uzlaşma Yönetimi	3-0-3	5	Bu ders, öğrencilerin gelecekteki kariyerlerinde, iletişim yeteneklerini geliştirmelerini ve etkili bir şekilde kullanmalarına bütüncül bir yaklaşım sağlamayı hedefler. Ders özellikle aile işletmelerindeki temel sorunlar ve informal yapılar içinde ihtiyaç duyulan kurumsallaşma, dökümantasyon süreçlerinin yanı sıra müzakere, çatışma çözümü ve ilişki yönetimi konularındaki teori, süreçler ve uygulamaları açıklamaya, etkili müzakere ve profesyonel ilişki yönetimi için gerekli olan ilkeler, stratejiler ve taktikleri ele almaya ve müzakere sürecini etkileyen değişimleri belirleyip ve değerlendirmeye odaklanmıştır.
Fikri Mülkiyet Hakları Uygulamaları	2-2-3	5	Bu ders, fikri ve sınai mülkiyet hakları konusundaki kanuni düzenlemeler hakkında uygulamaya yönelik bilgi sunar. Ders, firmaların değerli ticari bilgilerini korumak için rutin olarak kullandıkları ticari sırlarla ilgili kanunların incelenmesi, ürün ve hizmetler konusunda yasal koruma sağlayan fikri ve sınai hakların neler olduğu ve nasıl korunulduğu; patent ve marka başvuru taranma ve yolları; fikri ve sınai hak elde etmenin standartları ve hakların yenilik sahibine sunduğu koruma yolları uygulamaları öğrencilere aktarılır.
Sosyal Girişimcilik	1-4-3	5	Bu ders, öğrencilerin sosyal değer oluşturmalarına yönelik uygulamalara odaklıdır. Gerçek yaşam sorunlarına karşı üniversitenin sorumluluğu çerçevesinde oluşması beklenen sosyal duyarlılık ve bu çerçevede eylemli bilimsel mücadele tutum ve davranışların oluşturulması hedeflenir
Kurumsal Girişimcilik	2-2-3	5	Bu dersin amacı, öğrencilerin teknolojik yeniliklerin yönetebilmeleri için güçlü bir kavramsal temel geliştirmeleri konusunda bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Ders, firmaların teknolojik-tabanlı ürün ve hizmetlerden nasıl değer yarattıkları, ticarileştirdikleri ve elde ettikleri konusunu analiz etmeyi sağlayacak kavramlar ve genel çerçeveleri anlamaya yardımcı olacaktır. Dersin konuları arasında, AR-GE stratejileri, yenilik ve yaratıcılık fikirleri ve teknikleri,

		alternatif AR-GE yönetim süreçleri, teknoloji ve ürün yol haritaları ve AR-GE portföy teknikleri, ve kurum içinde iş geliştirme ve modelleme ile ilgili Canvas gibi tekniklerin uygulamaları yer almaktadır.
--	--	--

Girişimcilik Yandal programı ile ilgili alternatif bir program Tablo.1’de sunulmuştur. Tablo.1 incelendiğinde bazı derslerin kuramsal bilgisi yanında uygulamalarının olması da kredi sütunundan sunulmuştur. Şöyle ki, Girişimcilik ve İş Planlaması dersinin kredisi incelendiğinde 2,2,3 için ilk rakam iki ders saati kuramsal bilgi, ikinci rakam iki ders saati uygulama, üçüncü rakam ise dersin hakedilecek kredisini göstermektedir. Avrupa Kredisi Transfer Sistemi içinde ise sunulan dersin saati haricinde öğrencilerin bu dersten başarılı olmaları için gereken ön hazırlık, ders sınavları ve sunumları için üstlenecekleri ek çalışma ve araştırmaları ilişkin toplam yükü Bologna süreci kapsamında sütunda sunulmaktadır. Tablodaki dersler belirli bir mantık çerçevesi içinde sırada verilmesi girişimcilik eğitiminin etkinliği çerçevesinde hazırlanmıştır. Şöyle ki; fakülteler içinde Girişimcilik ve iş geliştirme uzmanlığı yandal programı öğrencinin kendi bilinçli isteği ama daha çok da akademik danışmanların yönlendirmeleriyle her akademik sömestirda ek bir ders olarak birinci sınıftan itibaren sunulabileceği gibi, uzmanlaşmaya geçilen üçüncü yıldan, başka bir tanımla beşinci sömestirdan itibaren dört sömestirda ikişer ders üstlenilerek de sunulabilir.

3.3. Yüksek Lisans ve Doktora Düzeyinde Sunulacak Girişimcilik Eğitimi

Akademik girişimcilik; bilgi ve teknolojiyi üretme, dönüştürme ve ticarileştirmeye yönelik faaliyetlerini üniversitenin sağladığı yeterli kaynak ve çevre aracılığıyla, üniversite içindeki günlük faaliyetlerini şekillendiren araştırmacı ya da akademisyeni tanımlayan bütünleyen özellikler olarak ileri sürülmektedir (Urbano ve Guerrero, 2013: 41). Akademik girişimcilik kavramının kapsadığı aktiviteler; büyük çaplı bilimsel projeler, sözleşmeli araştırmalar, danışmanlık, patent/lisans, üniversite araştırmaları sonucunda kurulan şirketler, üniversitenin dış paydaşlara sağladığı eğitimler, üniversite tarafından geliştirilen ürün satışları şeklinde ifade edilmektedir (Klofsten ve Jones-Evans, 2000:300). Ayrıca söz konusu aktivitelerin danışmanlık, sözleşmeli araştırmalar gibi hafif aktiviteler (*soft activities*) ve üniversite araştırmaları sonucunda

kurulan şirketler, lisans/patent gibi kuvvetli aktiviteler (*hard activities*) şeklinde sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır (Klofsten ve Jones-Evans, 2000:302).

Bu bağlamda yüksek lisans ve doktora düzeyinde gerçekleştirilen araştırmaların ve ortaya konan iş fikirlerinin diğer düzeylere göre daha anlamlı şekilde desteklenmeleri beklenmektedir. Yüksek lisans düzeyinde programda yer alacak olan girişimcilik eğitiminin, daha çok iş fikirlerinin reel sektörde kendilerine yer bulmalarına yönelik tasarlanabilir. Özellikle iş fikirlerinin ortaya çıkarılmasına odaklanılması ve doğrudan uygulamaya yönelik tasarlanması beklenen programların, daha kısa bir döngü içinde fiziki çıktılarının görülmesi ise dersin temel çıktısı olarak beklenebilir. Doktora düzeyindeki; iş planı hazırlama ya da simülasyon gibi lisans ve yüksek lisans düzeyinde verilen eğitimlerden ziyade, girişimcilik ile ilgili kuramsal altyapının oluşturulacağı bilimsel araştırma ve ilerlemeye zemin hazırlayan müfredat ve içerikle araştırma konularının desteklenmesine yönelik girişimcilik eğitiminin tasarlanması daha uygun olacaktır. Bu bağlamda doktora seviyesinde, araştırmacıların fikirlerinin realize edilmesine yönelik üniversitelerin ve üniversitelerin sektördeki ortak ve paydaşlarının sağladıkları gerekli alt yapının yanı sıra, söz konusu araştırmaların ticarileştirilmesi sürecinde üniversitelerin know-how'larının doktor adaylarına yönelik programlarda aktarılması, araştırmalarda ulusal ve uluslararası yatırımcı ve işbirliği ağlarını nasıl bulunacağı, doktora adaylarının sektörün ihtiyaçlarına yönelik yönetici ve iç girişimci yetiştirme programları oluşturmaları ve bu programların fikri mülkiyet haklarının alınması gibi içerikleri barındıran eğitim modüllerinin sunulması ise bilgi temelli girişimciliği hizmet sektöründe bilgi temelli girişimciliği de destekler nitelikte olacaktır.

3.4. Yaşam Boyu Öğrenme ve/veya Sürekli Eğitim Merkezleri Kapsamında Sunulacak Girişimcilik Eğitimi

Üniversitede geliştirilen girişimcilik programlarının dış paydaşlara açılması, üniversitelerin kamu refahının en azından ise coğrafi yakınlıktaki sosyal sermayenin yükseltilmesi kapsamında taşıdığı sorumlulukları yerine getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, tasarlanan girişimcilikle ilgili farklı programların dış paydaşlara açılarak, yaşam boyu öğrenmenin teşvik edilmesi öngörülmektedir. Yaşam boyu öğrenme kapsamında sunulacak girişimcilik eğitimi, kadınlara, engellilere

ve girişimcilikle ilgilenen eğitimini yarıda bırakmış ancak ikinci şans kültüründen faydalanmak isteyen üniversitenin üçüncü kişilerine üniversite içinde sunulan girişimcilik programları ve derslerinden özel öğrenci statüsünde yararlanma imkanlarının toplamıdır. Böylece hem sosyal hem de ekonomik anlamda mikro düzeyde bireysel, makro düzeyde ise ulusal katma değer yaratılması halihazırda devam eden programlara üçüncü kişilerin diploma hedefleri olmaksızın girişimcilik alanında bilgi ve yetkinlik gelişimini güçlendirme isteklerini çıktıya dönüştürülmesi hususlarında teşvik motivasyonunun sağlanması mümkün olacaktır. Girişimcilik motivasyonuna ve teşvik arayışındaki bireyler ülkemizde KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Programlarını takip etmekte ve sunulan mikro girişim sermaye desteği ile girişimci potansiyellerini desteklemektedirler. Bu imkan üniversitelerde verilmekte olan Girişimcilik derslerinin KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi Programı ile akreditesisi imkanı KOSGEB tarafından sunulmaktadır. Girişimcilik ve İş Planlaması derslerinin toplam eğitim saatinin 56 saate alınması ve KOSGEB'in koşul koyduğu içeriklerin dersin merkezine alınması, ve durumun KOSGEB Başkanlığı'na her akademik dönemde sunulmasıyla dersleri başarıyla tamamlayan tüm öğrencilere böylece diploma hedefi olmayan özel öğrenci adaylarına da bu imkanı yetkin akademisyenler ve üniversite alt ve üst yapılarıyla birlikte sunulması mümkün hale gelmektedir. Ayrıca TÜBİTAK'ın girişimcilik eğitime yönelik proje çağrıları dönemsel olarak açılmakta, sadece üniversite öğrencilerine değil, tüm üniversite personeli ve dış paydaşlara da girişimcilik kültürü ve iş planlamasıyla ilgili devlet destekli programlar tasarlanması olanaklı görülmektedir.

Yaşam Boyu Öğrenme kapsamında müfredat içinde sunulmakta olan Girişimcilik ve ilgili derslere katılımın özel öğrencilikle özendirilmesinin yanı sıra üniversitelerin sürekli eğitim merkezleri kurulmuş işletmeler için ihtiyaca yönelik eğitim paketleri tasarlanması mümkün gözükmektedir. Bu iç girişimcilik veya kurumsal girişimcilik eğitim paketleri içinde İnovasyon Kültürü, İçgirişimcilik İklimi, Ar-Ge Yönetimi, İnovasyon Denetimi, İnovatif Liderlik, İş Modellemesi, Pazar Araştırması ve Modern

Rekabet Analizleri gibi Kurumsal Girişimcilik Eğitim paketlerinin sunulması da bir başka düzey olan firma düzeyinde topyekin girişimcilik kültürüne olumlu etkileri olacaktır.

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İnsanlar yeni pratiklerini ve eylemlerini genellikle kendi dünya görüşleri ile çelişmeden oluşturarak anlamlandırmaktadırlar. Varolma pratiği başlı başına bir yapılanma ve yeniden yapılanmayı, yani oluşumu anlatmaktadır. Oluşumla ilişkilendirildiğinde pratik yapma ise deneyimlenen ve sürmekte olan bir anlam ifade etmektedir (Björkeng vd., 2009:156). Öğrencilere verilen girişimcilik eğitimleri vasıtasıyla, öğrencilerin yakın ya da orta vadeli gelecekte (öğrenim süresinin dört yıl olduğu hesaba katıldığında) aldıkları eğitimi kendi dünya görüşleri doğrultusunda yeniden yapılandırarak, girişimsel aktivitelerde bulunmaları beklenmektedir. Yeni bir oluşum ya da yapış biçimi öğrenmenin gerçekleştiğine dair işaret vermekte ise (Clegg vd., 2005:157), girişimcilik eğitimi ile öğrencilerin materyali (girişimcilik eğitimini) pratiğe dönüştürmeleri beklenmektedir. Söz konusu materyalin (girişimcilik eğitiminin) bir kullanım kılavuzu gibi düşünülerek, adımlara uyduğunuzda istenilen sonuca ulaşmanızın garanti edilmesi söz konusu olmamaktadır. Buradaki amacın, belirli başlıkların kişilere verilerek, girişimcilik potansiyelinin artırılmasına yönelik olduğunu belirtmek yerinde görünmektedir.

Girişimcilik eğitiminin katı, kuralcı, tamamen sonuç odaklı bir eğitim olmasından ziyade, eğitimi alan kişilerin yetenek ve becerilerinin açığa çıkmasına, arzu edilen etkileşimin ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla sağlanarak girişimcilik habitat'ının oluşturulmasına yönelik tasarlanması önerilmektedir. Söz konusu habitatın üniversite bünyesinde yaratılmasında; İktisat, İdari Bilimler ve İşletme Fakülteleri dışında kalan çeşitli bölümler için özel olarak tasarlanmış girişimcilik eğitiminin programa alınması, bu sayede yaratıcı endüstriler, mühendislik, tasarım gibi girişimciliğin çok önemli olduğu ancak üniversitelerde ihmal edilmiş alanlarda girişimcilerin yaratılması, bazı öne çıkan ve kendi doğalarına özel girişimcilik eğitiminin tasarlanmasına imkan tanıyan bölümlerin dışında, tüm üniversite bölümlerine İİBF tarafından sunulacak yandal programının içeriği, Yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilecek girişimcilik eğitimi ile akademik girişimciliğin geliştirilmesine yönelik programların tasarlanması, Üniversitelerin girişimciliğe dair bilgi ve

becerilerini dış paydaşlara açarak, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek girişimcilik eğitimlerinin tasarlanması şeklinde ifade edilen dört ana maddenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Tek tip bir girişimcilik eğitimin tüm paydaşlara sunulmasının istenen başarıyı sağlayacağı düşünülmemekle birlikte, iç paydaşlar için tasarlanan çeşitlendirilmiş eğitimler ile dış paydaşların süreçlere daha etkin bir biçimde dahil edilmesinin arzu edilen girişimcilik eğitimi habitat'ının yaratılmasında önemli bir rol üstlendiği düşünülmektedir. Bunun için gerekli olan eğitim modüllerinin farklı gruplara, farklı öncelik ve içeriklerle tasarlanmasının hem doğru aracın kullanılması hem de amaca yönelik olması bakımından önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu çalışma girişimcilik habitatının ideal eğitim eksenlerini ele almakla birlikte, gelecek çalışmalarda habitatın önemli bileşenleri olan network, kuluçka, iş geliştirme, melek yatırımcılar gibi kavramların irdelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

ALBERTI, F., SCIASCIA, S., POLI, A. (2004). “Entrepreneurship Education: Notes on an Ongoing Debate”. paper presented at 14th Annual IntEnt Conference University of Napoli Federico II, 4-7 July, Italy.

AMABILE, T. M., CONTI, R., COON, H., LAZENBY, J., HERRON, M. (1996). “Assessing The Work Environment For Creativity”. *Academy of Management Journal*, Cilt: 39, Sayı: 5, ss. 1154-1184.

ANDERSON, Alistair R., Sarah L. Jack (1999). “Teaching The Entrepreneurial Art”, <http://openair.rgu.ac.uk>, (18.12.2013).

BJØRKENG, Kjersti, Stewart Clegg, Tyrone Pitsis(2009). “Becoming (a) Practice”, *Management Learning*, Cilt: 40, Sayı: 2, ss.145-159.

BRIDGE, Simon, Cecilia Hegarty, Sharon Porter(2010). “Rediscovering Enterprise: Developing Appropriate University Entrepreneurship Education”, *Education + Training*, Cilt: 52, Sayı: 8/9, ss.722-734.

CHANG, Jane, Alison Rieple (2013). “Assessing Students' Entrepreneurial Skills Development in Live Projects”, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Cilt: 20, Sayı: 1, ss.225-241.

CLEGG, S. R., CUNHA, J. V., CUNHA, M. P., (2002). “Management Paradoxes: A Relational View”, *Human Relations*, Cilt: 55, Sayı: 5, ss.483-503.

CLEGG, Stewart R., Martin Kornberger, Carl Rhodes (2005), “Learning/Becoming/Organizing”. *Organization*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss.147-167.

DEW, Nicholas (2009). “Serendipity in Entrepreneurship”, *Organization Studies*, Cilt:30, Sayı: 7, ss.735-753.

DUVAL-COUTEIL, Nathalie (2013). “Assessing The Impact of Entrepreneurship Education Programs: Challenges and Approaches”, *Journal of Small Business Management*, Cilt: 51, Sayı: 3, ss. 394-409.

EUROPEAN COMMISSION (2008). “Entrepreneurship in Higher Education, Especially Within Non-business Studies, Final Report of the Expert Group.

FAYOLLE, Alain, Benoît Gailly, Narjisse Lassas-Clerc (2006). “Assessing The Impact of Entrepreneurship Education Programs: A New

Methodology”, Journal of European Industrial Training, Cilt: 30, Sayı: 9, ss. 701-20.

HENRY, Colette, Frances Hill, Claire Leitch (2005). “Entrepreneurship Education and Training: Can Entrepreneurship Be Taught? Part I”, Education + Training, Cilt: 47, Sayı: 2, ss.98-111.

HOFER, Charles W, William D. Bygrave(1992). “Researching Entrepreneurship”, Entrepreneurship Theory and Practice, Spring, Cilt: 16, Sayı: 3, ss. 91-100.

JACK, Sarah L., Alistair R. Anderson (1999). "Entrepreneurship Education Within The Enterprise Culture: Producing Reflective Practitioners", International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, Cilt: 5, Sayı: 3, ss.110-125.

JONES, Colin, Jack English (2004). “A Contemporary Approach to Entrepreneurship Education”, Education + Training, Cilt: 46, Sayı: 8/9, ss. 416-23.

JONES, Colin, Harry Matlay (2011). “Understanding the Heterogeneity of Entrepreneurship Education: Going Beyond Gartner”, Education and Training, Cilt: 53, Sayı: 8/9, 692–703.

KLOFSTEN, Magnus, Dylan Jones-Evans (2000). “Comparing Academic Entrepreneurship in Europe: The Case of Sweden and Ireland”, Small Business Economics, Cilt: 14, Sayı: 4, ss. 299-315.

KURATKO, Donald F. (2005). “The Emergence of Entrepreneurship Education: Development, Trends, and Challenges”, Entrepreneurship Theory and Practice, Cilt: 29, Sayı: 5, ss. 577-598.

MARITZ, Alex, Christopher R. Brown (2013). “Illuminating The Black Box of Entrepreneurship Education Programs”, Education + Training, Cilt: 55, Sayı: 3, ss. 234-252.

NECK, Heidi M., Patricia G. Greene (2011). “Entrepreneurship Education: Known Worlds and New Frontiers”, Journal of Small Business Management, Cilt: 49, Sayı: 1, ss. 55-70.

NYSTRÖM, Harry (1993). “Creativity and Entrepreneurship”, Creativity and Innovation Management, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 237-42.

RASMUSSEN, Einar A., Roger Sørheim(2006). “Action-based Entrepreneurship Education”, Technovation, Cilt: 26, Cilt: 2, ss. 185-194.

SÁNCHEZ, José C. (2013). “The Impact of an Entrepreneurship Education Program on Entrepreneurial Competencies and Intention”, Journal of Small Business Management, Cilt: 51, Sayı: 3, ss. 447-465.

SOLOMON, George (2007). “An Examination of Entrepreneurship Education in the United States”, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss. 168-182.

SHEPHERD, Dean A.,Evan J. Douglas (1996). “Is Management Education Developing or Killing the Entrepreneurial Spirit?”, *Proceedings of the Internationalising Entrepreneurship Education and Training Conference*, Arnhem, June.

URBANO, David, Maribel Guerrero (2013). “Entrepreneurial Universities Socioeconomic Impacts of Academic Entrepreneurship in a European Region”. *Economic Development Quarterly*, Cilt: 27, Sayı: 1, ss. 40-55.

VANEVENHOVEN, J., LIGUORI, E. (2013). “The Impact of Entrepreneurship Education: Introducing the Entrepreneurship Education Project”, *Journal of Small Business Management*,Cilt: 51, Sayı: 3, ss. 315-328.

VON GRAEVENITZ, Georg,Dietmar Harhoff, RichardWeber (2010). “The Effects of Entrepreneurship Education”, *Journal of Economic Behavior & Organization*,Cilt: 76, Sayı: 1, ss. 90-112.

WARD, T.B. (2004). “Cognition, Creativity, and Entrepreneurship”, *Journal of Business Venturing*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 173-88.